

Mandevilles 'Tyburn': Wrikken aan een dodelijke sleur

Een onderzoek naar de oorzaken van de veelvuldige terechtstellingen in Tyburn (1725) gaat over het probleem van het grote aantal zware misdrijven of 'felonies' en het beleid terzake in het toenmalige Engeland, waar op grote schaal terdoodbrengingen plaatsvonden. Mandevilles beschouwing wordt gezien als het belangrijkste document van zijn tijdperk over de Engelse *execution policy*, waarover het bovendien een van de vroegste en dwingendste geschriften is. Nadien volgden er nog vele andere voordat, meer dan een eeuw later, het tij in de cultuur van de Engelse misdaadpreventie en -bestrijding begon te kenteren.

In deze verhandeling van Mandeville, voorzien van een inleiding, zijn de eerste zes van de acht stukken gebundeld die werden afgedrukt in de edities van 27 februari 1725 tot en met 3 april 1725 van *The British Journal*. De twee resterende stukken, die samen één brief vormen, werden in *The British Journal* van 24 april en 1 mei 1725 gepubliceerd. Deze brief is ook in dit boek opgenomen.

Een onderzoek naar de oorzaken van de veelvuldige terechtstellingen in Tyburn is bij eerste lezing een boeiende, literair geschreven verhandeling over een naar het lijkt historische wereld. De voorstellen erin zijn net als die in *Een bescheiden verdediging van openbare bordelen* door Mandeville primair bedoeld als indringende denkoefeningen. In beide gevallen is het zijn oogmerk om de vinger te leggen op een belangrijk maatschappelijk zeer en het achteloze denken hierover uit zijn dodelijke sleur los te wrikken.

Persoonlijke ervaringen aan beide kanten van de balie kunnen van invloed zijn geweest op Mandevilles criminologische belangstelling. Zijn beide grootvaders (van zowel vaders- als moederskant) waren bij leven stadsbestuurders in Nijmegen en Schoonhoven, en als zodanig medeverantwoordelijk voor justitie en rechtspraak. Zijn eigen vader was stadsgeneesheer en daarnaast ook schepen (rechter) van Schieland en luitenant van de Rotterdamse schutterij. In 1690 raakte vader Mandeville met zijn zoon Bernard betrokken bij het zogenaamde Costerman-oproer. Deze deelname leidde er na een gerechtelijk onderzoek toe dat vader Mandeville op 10 februari 1693 werd gestraft met verbanning uit Rotterdam. Hij moest binnen drie etmalen vertrekken en 'niet wederom binnen komen tot nader ordre [...] op Pene [straffe] van nader dispositie'. Deze verbanning -- in die tijd een naar verhouding milde sanctie -- was voor Bernard Mandeville, die als medeplichtige gold, het sein om ook uit Rotterdam te vertrekken. Voorts kan nog worden gewezen op de rechtszaak tegen Mandevilles boek *De fabel van de bijen* (1723) en zijn reactie daarop.

Het kan niet anders dan dat Mandeville zich scherp bewust was van de grote verschillen, met name op het vlak van preventie en repressie, tussen het justitiële en rechterlijke bedrijf in Engeland en dat in de Republiek van de Zeven Verenigde Nederlanden. De omvang van de georganiseerde misdaad in Londen -- met de nauwe vervlechting van boven- en onderwereld en het spektakel van de frequente terechtstellingen -- was onvergelijkbaar met wat Mandeville in Nederland had ervaren. In zijn befaamde gedicht *De morrende korf, of Eerlijk geworden*

schurken (1705) constateert hij:

Justitia zelf, beroemd om eerlijk zaken doen,
Had door blindheid niet haar gevoel verloren.
Haar linkerhand, die de weegschaal moest vasthouden,
Had hem vaak laten vallen, omgekocht met goud.
En hoewel ze onpartijdig leek,
Als er lijfstraf op stond,
Maakte zij onterecht aanspraak op een correct verloop
Bij moord en alle geweldsmisdrijven.
Hoewel sommigen, eerst aan de kaak gesteld wegens bedrog,
Aan touw werden opgehangen dat ze zelf hadden gemaakt,
Geloofde men toch dat het zwaard dat zij droeg,
Alleen de wanhopigen en de armen stopte
Die, gedreven door pure noodzaak,
Werden opgeknoopt aan de ellendige galg
Voor misdaden die niet die straf verdienden --
Behalve om de rijken en de vooraanstaanden te beveiligen.

En over de gevolgen, als iedereen eerlijk zou zijn geworden:

Justitia hing enkelen op, liet anderen vrij,
En trok zich, nu het doel was bereikt en
Haar aanwezigheid niet langer was vereist,
Met haar hele stoet en praal terug.
Voorop marcheerden enkele smeden, met sloten en tralies,
Ketenen en deuren met ijzeren platen.
Daarna wachters, gevangenisbewaarders en assistenten.
Vóór de godin liep, op enige afstand,
Haar voornaamste en trouwe dienaar,
'Meneer de Beul', de grote afmaker der wet.
Hij droeg niet het denkbeeldige zwaard,
Maar zijn eigen gereedschap, een bijl en een touw.
Dan op een wolk werd de misleide, mooie
Justitia zelf voortgeduwd door een briesje.
Rondom haar rijtuig en erachter
Waren sergeanten, rakkers van elke soort,
Gerechtsdienaren en al die functionarissen
Die een inkomen uit tranen persen.

Mandevilles stellingname wijkt af van die van zijn tijdgenote madame Du Noyer die in 1716 bewonderend weergeeft hoe de Engelsen, nadat ze hun doodsvonnissen koel en bedaard in ontvangst hebben genomen, al hun vrienden en bekenden uitnodigen alsof het om een trouwerij gaat. De toekomstige weduwe geeft haar man op zijn tocht naar het schavot nog een fles brandewijn mee, terwijl zij in haar huurkoets rustig blijft toekijken hoe hij sterft. Du Noyer: 'Is dit

niet een buitengewone manier om de tederheid van hun genegenheid te tonen? Maar ieder heeft zijn eigen wijze van liefhebben in deze wereld, en over gebruiken valt niet te twisten.'

Deze dooddoener van het multiculturele respect is aan de immigrant Mandeville niet besteed. 'Wetten en bestuur zijn voor de politieke lichamen van beschaafde samenlevingen wat de levensgeesten en het leven zelf zijn voor de natuurlijke lichamen van bezielde schepselen.' Deze eerste zin van Mandeville in *De wereld gaat aan deugd ten onder* geeft weer hoezeer hij hecht aan wetgeving en bestuur. Zijn primaire oogmerk is ook hier het belang van een gezonde, welvarende samenleving. 'Wanneer ik beweer dat ondeugden onverbrekkelijk verbonden zijn met de grote en machtige naties en dat het onmogelijk is dat hun rijkdom en grandeur daarzonder zouden blijven bestaan, dan zeg ik niet dat de individuele leden ervan die zich eraan schuldig maken niet voortdurend terechtgewezen moeten worden of er niet voor gestraft moeten worden wanneer ondeugden in misdaden overgaan.'

Misdaad en straf, preventie en repressie worden vrij uitvoerig door Mandeville besproken in *Een essay over menslievendheid en armenscholen* (1723). Een opvallende passage daarin is: 'Er valt geen wonderbaarlijke bekering bij ons waar te nemen, geen universele neiging tot goedheid en moraliteit die plotseling het eiland [Engeland] heeft bedekt. Er is evenveel slechtheid als altijd, menslievendheid is even koud en werkelijke deugd even zeldzaam. Het jaar 1720 is even rijk aan zware schurkachtigheid en even opmerkelijk wegens zelfzuchtige misdaden en opzettelijk onheil geweest, als om het even welk jaar uit welke willekeurige eeuw dan ook -- niet begaan door arme onwetende boeven die niet konden lezen of schrijven, maar door het betere slag mensen wat rijkdom en onderwijs betreft, zodat de meesten grote meesters in het rekenen waren en met een goede naam en in pracht leefden.'

Waarom vroeg Mandeville pas in zijn *Tyburn*-tekst uit 1725 aandacht voor het beschamende probleem van de veelvuldige doodvonnissen en wat zich daaromheen zo troosteloos afspeelde? Het tijdstip was zeker opportuun, gelet op de geschiedenis van de *Blacks* in Waltham in 1721 en het uiteindelijke gevolg hiervan, een wet van 1723 die de *Black Act* heet, de zoveelste uitbreiding van gedragingen met de doodstraf als sanctie.

Waarschijnlijk had Mandeville ook een heel praktische, persoonlijke reden om pas in 1725 in het geweer te komen: hij kon niet eerder. In 1723 had hij te maken gekregen met de even massieve als onzinnige beschuldiging dat hij met zijn boek *The Fable of the Bees, or Private Vices, Publick Benefits* zowel hoererij als zware misdaden zou hebben aangemoedigd. Zijn 'Rechtvaardiging van het boek' leidde er niet toe dat zijn tegenstanders inbonden.

Voor Mandeville zat er niets anders op dan op een andere manier te laten zien dat niet alleen de beschuldigingen onterecht waren, maar ook dat hij net als zijn opponenten er voorstander van was om er het nodige aan te doen. Alleen waren zijn probleembenadering en uitgangspunten heel anders dan die van zijn vooral kerkelijke tegenstanders, wier heersende en door henzelf zo correct gevonden opvattingen juist deel uitmaakten van het probleem en een goede oplossing in de weg stonden.

Mandeville koos ervoor om eerst de beschuldiging van het bevorderen van hoererij aan te pakken. Dit leidde in 1724 tot *Een bescheiden verdediging van openbare bordelen*. Op basis van een analytische en bestuurlijke benadering om het kwaad van de hoererij terug te dringen, kwam hij met logische voorstellen om openbare bordelen in te stellen en het beroep van de prostituee even eerzaam te maken als dat van welke ambtenaar ook, inclusief een oudedagsvoorziening.

Wat de beschuldiging van het bevorderen van de vaak voorkomende 'felonies' betrof, volgde Mandeville in 1725 hetzelfde procédé van analyse en bestuurlijke voorstellen. Over de ontvangst van deze verhandeling kunnen we, net als over die aangaande de prostitutie, kort zijn: Mandeville liep ver voor de troepen uit. Bijna veertig jaar later zou een anonieme schrijver opmerken: 'Maar dit onderwerp [dat de gebeurtenis meer lijkt op een 'mob-triumph', een zegepraal van het janhagel, dan op een terechtstelling] is, evenals verschillende andere, op zo'n uitstekende en meesterlijke wijze behandeld in een pamflet getiteld *Een onderzoek naar de oorzaken van de veelvuldige terechtstellingen in Tyburn*, gepubliceerd in 1725, dat ik liever het publiek zal aanbevelen dat door te lezen dan verder zelf aan te dringen op wat daar in zo'n sterk en helder daglicht is gesteld.'

Bereikte Mandeville ook zijn doel om van de onterechte beschuldigingen aan zijn adres af te komen? F.B. Kaye merkt hierover op: 'Veel onzin is erover gezegd dat Mandeville zou geloven dat alles even waardevol zou zijn en zou proberen grootschalige ondeugd en misdaden als diefstal en moord aan te moedigen. Dit ondanks het feit dat hij een heel boek schreef over de vraag hoe de misdaadpreventie doeltreffender gemaakt kon worden. Mandeville had nooit beweerd dat alle ondeugd even nuttig voor de samenleving zou zijn. Deze misvatting sleepte hem van protest naar protest.'

Mandevilles stellingname in zijn *Tyburn*-tekst uit 1725 is beter te begrijpen wanneer we er een citaat naast leggen van de Nederlandse criminoloog Pieter Spierenburg uit 1984: 'Elke moderne westerse samenleving is getuige van het conflict tussen een waargenomen noodzaak van straf en een onbehagen over de praktijk ervan. Misschien blijft dit onvermijdelijk, tenzij we een manier vinden om het helemaal zonder repressie te stellen.'

Het twintigste-eeuwse onbehagen van Spierenburg is van een andere orde dan dat van Mandeville. Mandeville had geen enkele illusie over de noodzaak van strafrechtspleging als zodanig, gegeven zijn opvattingen over de natuur van het schepsel mens en diens altijd problematische sociabiliteit. Ook stelde Mandeville niet zozeer de doodstraf als zodanig ter discussie, als wel de mate waarin deze werd toegepast en wie daarvan vooral de slachtoffers waren, en waarom.

Dat Engeland er meer dan een eeuw over heeft gedaan om zijn criminele politiek enigszins van zijn brute, feodale karakter te ontdoen, zou Mandeville evenmin verbaasd hebben als het feit dat het er nog steeds in nagenoeg alle samenlevingen 'gotisch én modern' aan toe gaat. De vervlechting van onderwereld en bovenwereld is overal aanwezig naarmate de gelegenheid zich voordoet. En omdat genezen vaak niet mogelijk is, moet er zo goed mogelijk voorkomen worden.

Daarom is 'de grootste menslievendheid en het grootste medeleven dat we aan onze medeschepselen kunnen tonen, dat een regering een buitengewone strengheid en onophoudelijke waakzaamheid heeft met betrekking tot de eerste stappen van oneerlijkheid', aldus dokter Mandeville. Het citaat komt uit zijn eveneens in *De oorsprong van de eer en het nut van christelijkheid* opgenomen 'Brief over georganiseerde misdaad en de bovenwereld' die hij in 1725 stuurde naar *The British Journal* en ondertekende met PHILANTROPOS.

ACJ